

Krzysztof Kuźniewski

Niepewność w zarządzaniu zasobami naturalnymi w kontekście instytucjonalnym

---

Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego 5, 253-266

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Niepewność w zarządzaniu zasobami naturalnymi w kontekście instytucjonalnym

Streszczenie: Niniejszy artykuł analizuje współczesne i klasyczne badania nad niepewnością w zarządzaniu zasobami naturalnymi, skupiając się na kontekście instytucjonalnym. Ten, wydawać by się mogło, niszowy temat badawczy okazuje się bardzo trudny do jednoznacznego sklasyfikowania i ewoluuje już od ponad stu lat. Szybko zmieniająca się struktura otoczenia oraz działających w nim instytucji czyni globalne i lokalne zarządzanie zasobami naturalnymi coraz trudniejszym. Autor przedstawia w tym artykule pełne spektrum tego tematu, istniejące badania, interpretacje oraz nowe wyzwania. Wyjaśnia również ich genezę i występujące pomiędzy nimi współzależności. Na końcu przedstawione zostają wnioski i spostrzeżenia.

Słowa kluczowe: niepewność, zasoby naturalne, instytucjonalizm, zarządzanie niepewnością, kontekst instytucjonalny

Summary: This article examines the contemporary and the classic studies on uncertainty in the management of natural resources, focusing on the institutional context. This seemingly niche research turns out to be very difficult to be clearly classified, it has been evolving for over a hundred years. Rapidly changing structure of environment and its institutions makes global and local natural resource management increasingly difficult. The author presents in this article the full spectrum of the subject, existing studies, interpretations, and new challenges. It also explains the origins and interdependence existing between them. Finally, conclusions and observations are presented.

Keywords: uncertainty, natural resources, institutionalism, managing uncertainty, institutional context.

1. Wprowadzenie

Coraz więcej badaczy skupia się na kluczowej roli, jaką spełniają instytucje dla utrzymania oraz zarządzania zasobami naturalnymi (np. Lawler 2010, Nichols 2011). Pomiędzy główną teorią a obecną rzeczywistością występują jednak różnice, które powodują dużą niepewność w „natural resources management”. W niniejszym artykule autor skupia się na trzech typach niepewności: ekologicznej, egzystencjalnej i wiedzy, które analizuje w wybranym przez siebie kontekście. Environmental Governance staje ostatnio wobec wielu wyzwań w wyniku globalnych trendów w technologii, która to powiększyła zarówno zakres niepewności wpływających na życie ludzi, jak i rozprzestrzeniła zagrożenia dla środowiska. Ten wzrost wyzwań w environmental governance w połączeniu z przeciwnymi tendencjami w zarządzaniu zasobami środowiska (tj. równoczesne procesy centralizacji na poziomie globalnym w formie międzynarodowych regulacji oraz procesy decentralizacji na szczeblu lokalnym), prowadzi do nakładania się systemów i sprzecznych rozwiązań instytucjonalnych, co zwiększa lokalną niepewność. Utrudnia to rozwiązywanie wielu problemów.

2. Definicje

Niepewność jest zwykle definiowana jako sytuacja, która charakteryzuje się nieokreślonością. W przeciwieństwie do ryzyka, prawdopodobieństwa są niemożliwe do oszacowania. Pojęcie „niepewności ekologicznej” odnosi się do niepewności wynikającej z nieprzewidywalnego i zmiennego charakteru ekosystemów, z którymi współdziałają głównie ludzie żyjący na terenach wiejskich (Nichols et al., 2011). Termin „niepewności egzystencjalnej” oddaje nieprzewidywalne warunki społeczne, ekologiczne i gospodarcze świata, takie jak bezprecedensowe zagrożenia dla środowiska i nieprzewidywalne zachowania rynków. Wreszcie, niepewność charakteryzuje również wiedzę, ponieważ jest coraz bardziej oczywiste, że wiedza ma charakter tylko częściowy i jest nieskończona. Powoduje to niepewność jak radzić sobie z ryzykiem i zagrożeniami niewidzialnymi tylko z częściowej perspektywy. Nie ma standardowej definicji instytucji. Są one rozumiane zarówno jako podmioty umożliwiające (np. dostarczają sposobów, poprzez które ludzie działają w świecie) i ograniczające (dostarczają zasad działania). Główna teoria instytucji wydaje się

---

widzieć instytucje w ramach zarządzania i funkcjonalizmu, w których instytucje składają się z norm, przepisów i konwencji. Inne podejścia oferują alternatywy, które widzą instytucje bardziej procesualnie i dynamicznie, jako produkty praktyk społecznych i politycznych.

„Nowy instytucjonalizm” odnosi się do „starej” szkoły myślenia. Jest ona zwykle związana z takimi ekonomistami, jak Mitchell, Commons i Veblen. Szczególnie stanowisko Veblena było takie, że instytucje na ogół odgrywają istotną rolę w działaniach gospodarczych, ale nigdy jej jasno nie określił. Jego pozycja wydaje się być bardziej założeniem, że zasady w społeczeństwie mają ważny wpływ na decyzje gospodarcze oraz że portret indywidualnej „jednostki gospodarczej” należy odrzucić, gdyż nie wyjaśnia rozwoju sytuacji gospodarczej i transformacji technologicznej. Indywidualne zachowanie jest kształtowane przez relacje o charakterze instytucjonalnym, poprzez które Veblen zaproponował alternatywę dla teorii racjonalnego człowieka, który jest w stanie obliczyć wszystko (Hodgson 1993). Ale rola instytucji w decyzjach graczy rynkowych nigdy nie była systematycznie przedstawiana przez starą szkołę instytucjonalizmu.

3. Nowe podejścia instytucjonalne

Pierwszy krok w kierunku nowego podejścia do instytucji można znaleźć w teorii firmy Ronalda Coase’a (Coase 1937). Coase starał się pokazać, dlaczego ta forma kapitalistycznej formy gospodarczej była ważna. W strukturze firmy transakcje są organizowane poprzez zasady, które czynią je tańszymi do zawarcia niż w przypadku, gdyby każda osoba była zatrudniana przez firmę oddzielnie. Aby umieścić nowy instytucjonalizm w ogólnym kontekście teoretycznego wyjaśnienia wzorców wykorzystania zasobów, należy skupić się na dwóch istotnych punktach: indywidualizmie metodologicznym i roli kosztów transakcyjnych. Wyjaśnienia Platteau dotyczące indywidualizmu metodologicznego są przydatne i pomagają umieścić nowy instytucjonalizm w szerszej perspektywie (Platteau 2000). Kiedy Karol Marks badał instytucje pod względem wzajemnych sił wytwórczych i produkcji, wyliczając zjawiska takie jak instytucjonalne reguły przypisania praw własności, umieścił je na poziomie społecznym. W sprzeczności pomiędzy siłami produkcji i relacjami instytucjonalnymi, korekty dokonywane są w procesie, w którym zmiany zachodzą

poprzez rewolucję. W ten sposób, społeczne zasady są zdefiniowane na nowo, ale wyrażone pod względem materialnym jako siły wytwórcze. Boserup (1965) również podkreśla wzrost liczby ludności pokazując, że nawet w społeczeństwach pre-kapitalistycznych wzrost nie doprowadzał do spadku produkcji rolnej. Zamiast tego, prowadził do wykorzystania zintensyfikowanych technik i nowych rozwiązań instytucjonalnych. Wraz ze wzrostem liczby ludności używano coraz bardziej intensywnych sposobów uprawy ziemi. Tak więc nie jest zaskakujące to, że w systemach rolnych z corocznym zasiewaniem występują prawa własności odnoszące się do gruntów, natomiast w rolnictwie, gdzie ziemia długo leży odłogiem, ten przypadek jest już dużo rzadszy (Platteau, 2000).

Istotnym przełomem w wyjaśnieniu sposobu funkcjonowania instytucji była praca ekonomistów takich jak Douglass North (1990). Nie mówi on tylko o tym, że instytucje są ważne z gospodarczego punktu widzenia (tradycyjny instytucjonalizm) ale twierdzi też, że jeśli działają prawidłowo, zmniejszają koszty transakcyjne. Są to koszty, które powstają, gdy dwie osoby zawierają transakcję gospodarczą. Aby dokonać transakcji, trzeba mieć informacje na temat jakości produktu i zachowania innych podmiotów. Ktoś musi też kontrolować partnerów handlowych i nakładać na nich sankcje, jeśli ktoś dopuści się oszustwa. Wszystkie te działania są kosztowne, ponieważ zużywają czas i zasoby (North, 1990).

4. Zarządzanie zmianą

Ludzie z terenów wiejskich od zawsze korzystają z elastycznych rozwiązań instytucjonalnych i strategii przetrwania, mając do czynienia ze zmianami ekologicznymi i sezonowymi, zwłaszcza w miejscach podatnych na ryzyko, takich jak tereny suche. Siły globalizacji wprowadzają jednak nowe formy niepewności i wrażliwości, jako że lokalne instytucje i sposoby działania są coraz bardziej związane z procesami zmian globalnych. Na przykład, handel międzynarodowy i powiązane z nim porozumienia coraz bardziej łączą biednych z terenów wiejskich, ich rynki i zasoby naturalne z globalnymi łańcuchami towarowymi i światowymi przepływami kapitałowymi. Staje się coraz bardziej oczywiste, że procesy utrzymania środków do życia i zarządzania zasobami naturalnymi na terenach wiejskich są mocno

---

powiązane z ekonomicznymi, politycznymi i estetycznymi systemami zbudowanymi w wielu miejscach na całym świecie. Te powiązania rodzą nowe formy niepewności, które dochodzą już do tych obecnie istniejących, wpływających na życie tych ludzi. Podkreśla to również, że w coraz większym stopniu rozwiązania instytucjonalne pośredniczące w dostępie biednych ludzi do zasobów należy rozumieć jako część kompleksowego zestawu rozwiązań łączących lokalne i globalne sieci.

5. Społeczeństwo ryzyka

Inne współczesne trendy światowe jedynie mnożą zakres niepewności wpływających obecnie na życie ludzi. Po pierwsze, gwałtowne zmiany technologiczne - na przykład w kontekście rozwoju biotechnologii i nowych technologii informacyjnych - poszły w parze zarówno z rozprzestrzenianiem się zagrożeń dla środowiska, jak i bezprecedensowymi zmianami społecznymi. W odpowiedzi, Ulrich Beck (1991) opisał powstanie „społeczeństwa ryzyka”, które naznaczone jest nowymi formami ryzyka i zagrożeniami obejmującymi sferę biofizyczną, naukową i wiedzy. Zagrożenia te nie mogą ograniczać się w granicach przestrzennych i czasowych i nie są statystycznie policzalne. Istnieje fundamentalna niepewność w określaniu i postrzeganiu ryzyka. Jest to przydatne w tym momencie, aby odróżnić ryzyko od niepewności. Ryzyko może być odbierane jako sytuacja, gdzie prawdopodobieństwo lub rezultaty alternatywne mogą być obliczone. Niepewność natomiast opisuje sytuację charakteryzującą się nieokreślonością, gdzie prawdopodobieństwa są niemożliwe do obliczenia. „Społeczeństwo ryzyka” - termin opracowany w kontekście przemysłowej Północy - staje się istotny dla życia na obszarach wiejskich, zważywszy, że niepewność na poziomie lokalnym i postrzeganie ryzyka są coraz bardziej związane z niepewnością na skalę globalną, napędzane przez gwałtowne zmiany środowiskowe i technologiczne. Dawne ramy instytucjonalne dla zarządzania środowiskowego i ich złożonych relacji między państwem, wiedzą naukową i publiką są niewystarczające do zrozumienia lub zarządzania tymi złożonymi procesami. W związku z tym wymagane są większe zmiany w myśleniu o formach rządów.

Powszechne programy reform strukturalnych w gospodarce, prywatyzacji i decentralizacji - często pochodzące od instytucji międzynarodowych lub wynikające z globalnych koncepcji efektywnych

rynków – wchodzi w interakcje z procesami lokalnymi, które kształtują życie ludności. Zrozumienie rozwiązań instytucjonalnych dla dostępu do zasobów musi wziąć pod uwagę te interakcje i niepewności, jakie one generują. Na przykład, prywatyzacja i zmiany w regulacjach majątkowych doprowadziły do nowych konfliktów o zasoby naturalne, związane z kwestionowaniem instytucjonalnej odpowiedzialności między przepisami formalnymi i nieformalnymi lub konkurującymi grupami użytkowników (March, 1994).

Na całym świecie zarządzanie zasobami środowiska wydaje się być w chwili obecnej ujęte w dwóch sprzecznych procesach, które po równo wpływają, chociaż w różny sposób, na życie ubogich. Z jednej strony istnieje globalizacja procesów, która jest widoczna za pomocą konwencji międzynarodowych, prawa i struktur dyscypliny fiskalnej, jednak w skali bardziej lokalnej coraz powszechniejsze stają się systemy do zwiększenia udziału lokalnego w zarządzaniu zasobami naturalnymi. Stąd powstają dyskusje na forach międzynarodowych dotyczące nowych protokołów bezpieczeństwa biologicznego, genetycznie modyfikowanej żywności i mechanizmów regulujących prawa własności intelektualnej w połączeniu z wcześniejszymi inicjatywami dotyczącymi lasów, pustynienia, bioróżnorodności i przyrody, których celem jest stworzenie nowoczesnych międzypaństwowych regulacji. Harmonizacja norm ochrony środowiska oraz ograniczeń w handlu stała się jednym z głównych tematów międzynarodowych agencji administrujących ekonomiczne aspekty globalizacji. Wspierane przez organizacje międzynarodowe takie jak ONZ, światowe konwencje również zrodziły szereg krajowych planów działania i prywatnych inicjatyw, takich jak programy zrównoważonego wycinania lasów prowadzone przez organizacje pozarządowe.

6. Decentralizacja

Coraz powszechniejsze są również głosy wzywające do uczestnictwa w lokalnych działaniach decentralizacji zarządzania zasobami naturalnymi. Decentralizacja stała się główną strategią wdrażania decyzji dotyczących środowiska, promowania reformy zarządzania i wspierania przedsiębiorczości. Chwalebne przykłady w sektorze zasobów naturalnych to spółdzielnie irygacyjne i wspólne inicjatywy zarządzania leśnego. Z jednej strony taka decentralizacja - jak np. programy prywatyzacyjne – wpasowuje się w myśl ekonomiczną, że samorządy

---

lokalne powinny przejąć więcej zadań, które były dotychczas wykonywane przez duże i nieefektywne instytucje centralne. Z drugiej strony, małe wspólnoty oparte na inicjatywach zarządzania zasobami naturalnymi odkrywają walory miejscowej wiedzy, promują zarządzanie komunalne na małą skalę i wspierają inicjatywy ludzi w samorządności, co jest kluczowe dla lokalnych źródeł utrzymania. Inicjatywy rządu lub organizacji pozarządowych dotyczące decentralizacji często następowały po identyfikacji społeczności, które były uznane za stabilne i zdolne do prawidłowego zarządzania własnymi zasobami (Ostrom, 1990). Wspólnoty te następnie nabyły pewną formalną odpowiedzialność za ograniczone terytorialnie jednostki zasobów. Jednak spora część literatury na temat znaczenia lokalnych instytucji w zarządzaniu zasobami naturalnymi nie uwzględniła tego, jak programy decentralizacyjne mogą mnożyć lokalnie odczuwalne niepewności. Niepewność już obecna we współdziałaniu wielu czynników zarządzania zasobami łączy się i miesza z nowymi strukturami instytucjonalnymi, które miały na celu wspieranie lokalnej samorządności i demokracji, ale w praktyce tworzą nowe relacje z instytucjami krajowymi i międzynarodowymi. Te skomplikowane, powstałe w kontekście historycznym warstwy instytucjonalne świadczą o coraz bardziej złożonych rozwiązaniach zarządzania zasobami naturalnymi i stabilnością egzystencji we współczesnym świecie. Mnożenie instytucjonalnych form i miejsc do zarządzania środowiskiem samo w sobie generuje większą niepewność, jako że jednostki, grupy społeczne i organizacje walczą o kontrolę nad zasobami i ich przyszłością. W wyniku tego zarówno konwencjonalne, teoretyczne podziały między tym, co globalne oraz lokalne, formalne i nieformalne, stały się zbędne, a wieloznaczność, złożoność, a także niepewność w coraz większym stopniu charakteryzują warunki, w których zasoby są regulowane i zarządzane. Uregulowania instytucjonalne, przez które ludzie tworzą i podtrzymują warunki do życia należy rozumieć w kategoriach, które odpowiednio uwzględniają te współczesne założenia.

7. Teorie CPR i NIE oraz ich interpretacje

Według autora dwa następujące podejścia wniosły ważny wkład dla zwrócenia uwagi na ważność lokalnych instytucji w zarządzaniu zasobami naturalnymi, są to teorie Nowej Ekonomii Instytucjonalnej

(New Institutional Economics, NIE) oraz Zasobów Wspólnej Własności (Common Property Resources, CPR). Nowa ekonomia instytucjonalna to spojrzenie, które usiłuje rozszerzyć ekonomię, koncentrując się na społecznych i prawnych normach oraz zasadach, które leżą u podstaw działalności gospodarczej. Choć jedna, powszechnie akceptowana definicja nigdy nie została opracowana, większość uczonych prowadzących badania w ramach zasad metodologicznych NIE korzystają z rozgraniczenia Douglassa Northa pomiędzy instytucjami i organizacjami. Instytucje są „zasadami gry”, które składają się zarówno z formalnych reguł prawnych, jak i nieformalnych norm społecznych, które regulują indywidualne zachowania i struktury społecznej interakcji (ramy instytucjonalne). W przeciwieństwie do nich organizacje to grupy ludzi i rozwiązania w zakresie zarządzania stworzone przez nich w celu koordynacji ich działań wobec innych drużyn również działających jako organizacje. Instytucje takie jak systemy praw własności lub kodeksy prawne są opracowywane przez państwo (instytucje formalne) lub przez społeczności lokalne, gdzie są one osadzone w lokalnej kulturze. Przykładami są firmy, uczelnie, kluby, stowarzyszenia, związki medyczne itp.

Zarządzanie Common Property Resources zależy natomiast głównie od rodzaju zasobu. Skuteczna strategia w jednym miejscu, lub dotycząca jednego konkretnego zasobu, niekoniecznie musi być odpowiednia dla innego. Według CPR tylko zarządzanie adaptacyjne nadaje się do radzenia sobie z problemami, które są złożone, niepewne i fragmentaryczne.

Niestety obydwie powyższe teorie mają tendencję do zaniedbywania wielu codziennych sytuacji, w których znajdują się instytucje i ich zakorzenienia w lokalnej historii i społeczności. Ponadto ich konceptualizacja zbiorowego działania zmierza do promowania korporacyjnego i jednorodnego obrazu „Wspólnoty”, bagatelizowania problemów dotyczących różnic, władzy i polityki. Te podejścia zakładają również przepaść pomiędzy instytucjami formalnymi i nieformalnymi, zaniedbując „środek”, w którym nakładają się różne domeny instytucjonalne i który jest pełen dwuznaczności. Poprzez NIE / CPR widzimy instytucje jako kluczowe podmioty do eliminowania niepewności, a niepewność ta jest zazwyczaj pojmowana w kategoriach zachowania ludzi (dylemat więźnia). Analizy nie dotyczą zazwyczaj niepewności ekologicznej, środków do życia i wiedzy.

Międzynarodowa literatura tematu Governance oferuje pewne nowe sposoby konceptualizacji coraz bardziej złożonych mieszanek instytucjonalnych, uwzględniając wielopoziomowe podejmowanie decyzji w procesach środowiskowych. Jednak spora część literatury nadal czerpie w dużej mierze z problematycznych pojęć zbiorowego działania, podobnych do tych używanych w CPR i NIE. „Niepewność” w kategoriach hobbesowskiej anarchii charakteryzuje system międzynarodowy, w którym nie istnieje władza centralna. Ponadto koncentruje się ona głównie na formalnych instytucjach, a pomiędzy systemami lokalnymi i światowymi występują znaczne różnice (Hardman, Harris, 2002). Myśląc o terenach wiejskich, musimy być bardziej świadomi nakładających się jurysdykcji, które są ponad podziałami „formalne - nieformalne” oraz „lokalne - globalne” i które obejmują wiedzę sporną.

W przypadku zarządzania CPR, Ruttan (1998) pokazuje inny interesujący aspekt, koncentrując się na korzyściach płynących dla instytucji, które ze sobą współpracują. Przedstawia ona hipotezę, że instytucje CPR działają zgodnie z zasadą „ograniczenia dla zysku”. Jeśli użytkownicy są w stanie zgodzić się, co do tego, które przepisy powinny być obowiązujące, staje się możliwe korzystanie z takich źródeł odnawialnych, jak np. ryb, gdy są dobrze rozwinięte i w związku z tym najbardziej opłacalne. Z tego powodu można wykonywać bardzo dobre połowy ryb przy niskich kosztach. Podstawowym warunkiem jest przy tym sprawne funkcjonowanie zasad. Dwie rzeczy są głównie odpowiedzialne za rozwój zasad współpracy, jakie widzimy w instytucjach CPR: instytucje te mogą rozwijać się poprzez zasadę wzajemności („wzajemny altruizm”) lub poprzez asymetryczne stosunki władzy („wzajemność asymetryczna”). We „wzajemnym altruizmie” różne podmioty mogą korzystać ze współpracy, na przykład wtedy gdy zezwalają na dostęp do zasobów przez użytkowników zagranicznych, ponieważ w późniejszym czasie mogą oni być w stanie korzystać z zasobów tych zagranicznych użytkowników. „Altruizm Asymetryczny” odnosi się do współpracy w sytuacji nie zrównoważonych stosunków władzy. W tej sytuacji współpraca może zostać przedłużona przez stronę o mniejszej władzy, ponieważ zysk jest wtedy wciąż większy, niż gdyby kooperacji w ogóle nie było. W tym kontekście skupiamy się na relacji władzy.

Ciekawą rzeczą w tej teorii w kontekście analizy zarządzania CPR jest fakt, że rodzi to pytania o inne teorie długo uważane za prawdziwe. Prace Elinor Ostrom ilustrują to poprzez analizę różnych instytucji CPR i ich zarządzanie przez lokalne społeczności w różnych miejscach na świecie. Badanie funkcjonujących z powodzeniem lokalnych instytucji, które korzystają z zasobów naturalnych takich jak lasy, wody do nawadniania oraz pastwiska w sposób zrównoważony, doprowadziło do stworzenia ośmiu zasad dla efektywnych instytucji. Pierwsza z nich to jasno określone granice. Oznacza to, że granice systemów zasobów (np. wód gruntowych lub lasów) oraz osoby fizyczne lub gospodarstwa z uprawnieniami do korzystania z zasobów są jasno określone. Druga to proporcjonalność pomiędzy kosztami i zyskami. Zasady określające ilość zasobów przydzielonych użytkownikowi są podobne do lokalnych warunków i przepisów wymagających pracy, materiałów lub inwestycji finansowej. Następne są zbiorowe uzgodnienia wyboru. Dobrze jest, jeśli większość osób, na życie których wpływ ma wydobywanie zasobów, mogą uczestniczyć w modyfikowaniu zasad ich dotyczących. Czwarta jest odpowiedzialność audytorów i kontrolerów, którzy sprawdzają wprowadzane zmiany. Audytorzy albo powinni być odpowiedzialni przed lokalną społecznością, albo się z niej wywodzić. Użytkownicy zasobów, którzy złamią zasady powinni być zagrożeni sankcjami zarówno ze strony innych użytkowników, jak i rządu. Ważne są również skuteczne, szybkie i tanie mechanizmy rozwiązywania konfliktów, szczególnie dostęp użytkowników i urzędników do lokalnych sądów. Kolejną zasadą efektywnej instytucji jest rozpoznanie prawa użytkowników do opracowania własnych instytucji, które nie będą kwestionowane przez zewnętrzne organy rządowe. Użytkownicy nie powinni też działać w pojedynkę, ale funkcjonować w ramach przedsiębiorstw. Wszystkie powyższe zasady w rzeczywistości mogą być zawarte w pojęciu kosztów transakcyjnych. Jeśli instytucje CPR działają prawidłowo, znacząco obniżają te koszty.

8. Kontekst antropologiczny i socjologiczny

Antropologiczne i socjologiczne prace nad instytucjami sugerują co najmniej trzy ważne aspekty, które wyróżniają przydatne sposoby na przedstawienie instytucji i zarządzania zasobami naturalnymi w odniesieniu do niepewności. Po pierwsze, instytucje są odbierane

---

w ramach ich społecznych, kulturalnych i politycznych struktur, w kategoriach tego, co robią ludzie i ich zdolności do reagowania na wydarzenia, na kształtowanie własnych historii (Robbins, 2005). Po drugie, poprzez zastosowanie etnograficznego podejścia do procesów i stosunków pracy w ramach i pomiędzy wieloma regionami, ostatnim pracom badawczym udało się przekroczyć podziały „lokalne – globalne” i „formalne – nieformalne”. Po trzecie, koncepcyjne połączenie instytucji, wiedzy i władzy sugeruje analizowanie niepewności instytucjonalnej nie tylko w ramach tego, co ludzie wiedzą i w co wierzą, ale także tego, co robią. Badanie instytucji pozostaje niezmiernie trudne, ponieważ pamiętamy, że na instytucjonalne środowisko składają się setki, jak nie tysiące instytucji, które się nawzajem przenikają, wpływają i tworzą charakterystyczne układy, które w innych miejscach mogą nigdy nie powstać. Niepewność w instytucjonalizmie pomimo wielu badań nadal pozostaje bardzo wysoka.

Niektóre z tych tematów pojawiają się w literaturze nt. prawnego pluralizmu. Prawo jest coraz częściej rozumiane jako dziedzina mnoga, otwarta na różne interpretacje. Wątpliwości wynikają z procesów negocjacji instytucjonalnych nad prawami, zasadami i porządkiem. Podczas gdy konwencjonalne podejścia koncentrują się na jednej pojedynczej praworządności do radzenia sobie z niepewnym światem, nowe podejścia twierdzą, że różnorodne i nakładające się na siebie rozwiązania prawne mogą oferować bardziej skuteczną drogę do negocjacji i kompromisów (jak wskazano w badaniach nad pluralizmem prawnym). Nowe spojrzenie na nakładającą się naturę instytucji w pluralizmie prawnym pomaga zrozumieć, jak interpretacje są negocjowane przez różne poziomy instytucjonalne. Wg nich prawo wynika mniej z ustalonych zasad, a bardziej z praktyki wypracowanej w kontekście danej sprawy (Courtney, 2006). Tak więc procesy mediacji, negocjacji, konfliktów i władzy stają się kluczowe dla instytucji, gdzie obecna jest niepewność. Przykład, który pokazuje jak skomplikowanym i zarazem bogatym pojęciem jest niepewność dotyczy zarządzania areałami do wypasu w pasterskich częściach Afryki, co przedstawia kluczowe aspekty ekologicznej niepewności, którą instytucje wiejskie adaptują, kształtują i której odpowiadają. Pasterze przyjmują doraźne, oportunistyczne strategie radzenia sobie z niepewnością ekologiczną, dominującą w wysoce zmiennym

i dynamicznym rolnictwie Afryki, które wymaga nowych form zarządzania opartych na instytucjonalnych fundamentach.

Niepewność środków do życia może być zbadana poprzez analizę instytucji gospodarki wodnej. Radzenie sobie z ograniczonymi i zmiennymi dostawami wody stanowi nieodłączny element niepewności źródeł utrzymania w wielu rejonach. Ostatnie prace badawcze argumentują potrzebę zakorzenienia instytucji zarządzających wodą w społecznej praktyce, historii i kulturze. Stają się one coraz ważniejsze i nie możemy przegapić tego momentu. Brak uznania dynamicznego charakteru instytucji często prowadzi do proliferacji uproszczonych interwencji w zakresie zarządzania społecznością, co szkodzi dynamicznemu charakterowi reakcji ludzi na niepewność egzystencji. Niepewność wiedzy można łatwo zauważyć, np. w biotechnologii, gdzie kwestie własności, kontroli oraz urynkwienia wiedzy są kluczowe. Niepewność wiedzy tworzy sposób, w jaki debaty polityczne nad biotechnologią są prowadzone w realiach, gdzie konwencjonalne podziały lokalno-globalne są coraz częściej postrzegane jako zbędne. Wymaga to nowych form instytucjonalnych, które zachęcają do dialogu, negocjacji i debaty nad bardzo podzielonymi pozycjami i postrzeganiem ryzyka.

9. Zakończenie

Argumenty jakich, używamy z perspektywy antropologii instytucji wskazują, że ważne jest rozumienie instytucji w ramach ich praktyk oraz społecznej, kulturowej i politycznej strukturyzacji, tj. tego, co ludzie robią i ich możliwości reakcji na wydarzenia, które wpływają na ich życie. Ludzie współdziałają w wielu instytucjach na różnych płaszczyznach, co dodatkowo potęguje niemożność wyliczenia ryzyka zaistnienia pewnych zjawisk, a co za tym idzie dalszy wzrost niepewności. Niepewność jest bardzo silną składową zagadnień związanych z instytucjonalizmem i tematami „governance”, jest wręcz w nie wpisana. Jeśli dodamy do tego zwiększającą się niepewność w światowym zarządzaniu zasobami naturalnymi i fakt, że duża część z nich nie jest odnawialna, uzyskujemy świadomość, że konsekwencje naszych potencjalnych działań są bardzo trudne do oszacowania. Uznanie, że niepewność wpływa na egzystencję i instytucje w różny sposób skłania do ponownej oceny kilku kluczowych tematów w środowisku i rozwoju, uzupełniając wcześniejsze podejścia.

Na przykład zasoby muszą być postrzegane zarówno jako materiały, jak i produkty symboliczne, zakorzenione w egzekucji władzy. Instytucje pojawiają się jako miejsca interakcji społecznej, negocjacji i kontestacji, zbierające różnorodnych uczestników o różnych celach. Sugeruje to potrzebę interwencji, która ma bardziej procesualny niż zorientowany charakter, co zachęci raczej niż osłabi instytucjonalną elastyczność.

Niepewność pojawia się jako główny obszar sporny w obszarze zarządzania zasobami naturalnymi. Sugeruje to potrzebę zarówno partycypacyjnych procesów decyzyjnych, jak i podejścia do instytucjonalnego uczenia się, które w jak największym stopniu korzysta z wielu perspektyw. Nie jest już możliwe ustalenie prostego związku pomiędzy niepewnością w zarządzaniu a instytucjami. Instytucje mogą działać, aby przejmować, łączyć lub nasilać niepewności i są osadzone w stosunkach społecznych, które obejmują skale czasowe i przestrzenne, aczkolwiek nie są oczywiste. W tym kontekście podwójne procesy lokalizacji i globalizacji muszą być połączone w rozwiązywaniu związku interakcji między kwestiami dotyczącymi zarządzania, instytucjami i egzystencjami w zglobalizowanym i niepewnym świecie. W zakresie przyszłych badań i działań będzie to wymagać wielopoziomowego podejścia w celu odpowiedzi na pytania zarządzania zasobami naturalnymi w oparciu o rozumienie konkretnych relacji i procesów działających w obrębie poszczególnych rejonów lokalnych, krajowych i międzynarodowych.

Bibliografia

Boserup E. (1965) *The Condition of Agricultural Growth: The Economics of Agrarian Change under Population Pressure*. Aldine: Chicago.

Coase R. (1937) *The nature of the firm*. *Economica* 4 (4), str. 386-405.

Courtney H., Kirkland J., Viguerie P. (2006), *Strategia w warunkach niepewności*, w: *Zarządzanie w warunkach niepewności*, Harvard Business Review, Helion, Gliwice.

Hardman D., Harris C. (2002) *How Rational Are We?*, „The Psychologist” nr 15 (2).

Hodgson G. (1993) *Institutional economics: Surveying the „old” and the „new”*. Cambridge: Elgar Collection, str. 50-77.

Lawler et al. (2010) *Resource management in a changing and uncertain climate*, *Front Ecol Environ* 2010; 8(1): 35-43.

March J.G. (1994) *A Primer on Decision Making*, Free Press, Nowy Jork.

Nichols et al. (2011) *Climate change, uncertainty, and natural resource management*, *The Journal of Wildlife Management*, V. 75, Wydanie 1, str. 6-18.

North, D. (1990) *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ostrom E. (1990) *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University Press.

Platteau J. (2000) *Institutions, Social Norms, and Economic Development*. Amsterdam: Harwood Academic Publishers.

Robbins S.P. (2005) *Skuteczne podejmowanie decyzji*, PWE, Warszawa.

Veblen, T.B. (1919) *The Place of Science in Modern Civilisation and Other Essays*. New York: Huebsch. (Reprint z 1990, New Brunswick: Transaction Publishers).